

Bilgisizliğin Getirdiği Gereksiz Özgüven

1995 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Pittsburgh kentinde bir günde iki banka soyulur. Her iki soygunu da McArthur Wheeler adında, 44 yaşında bir adam gerçekleştirir. Ancak aynı gün içinde yakalanır. Wheeler'a güvenlik kameralarının kaydettiği görüntüler izlettiğinde çok şaşırır ve şöyle der: "Ama ben yüzüme limon suyu sürmüştüm!" Wheeler yüzüne limon suyu sürünce görünmez olacağını ve güvenlik kameralarına yakalanmayacağını düşünmüştür.

Bu olay pek çoğunuza son derece garip gelmiş olabilir. Bir çoğunuz bu durumu “tam bir delilik” olarak nitelendirebilirsiniz. Ancak sizin delice bulduğunuz bu hareket Wheeler’a göre gayet zekiceydi. Bilgisine o kadar güvenmişti ki kamera kayıtlarında kendini gördüğünde dahi buna inanmadı.

Wheeler kendince bilimsel bir gerçekten, limon suyuyla ilgili basit bir deneyden yola çıkmıştı. Limonu bir miktar suyun içine sıkıp oluşan karışıma küçük bir pamuk batırın. Daha sonra bu pamukla beyaz kâğıt üzerine bir sözcük yazın. Kâğıttaki sıvı kuruduktan sonra kâğıt üzerine yazdığımız sözcüğü okuyamadığımızı göreceksiniz. Bunun nedeni, limon suyunun seyreltilip kâğıt üzerinde kurutulduğunda görünmez hale gelmesi. Kâğıdı biraz ısıttığınızda ise üzerindeki limon suyu oksitlenerek kahverengiyeye dönüşüyor ve görünür hale geliyor. Wheeler da bu deneyden ilham almış ve yüzüne limon suyu sürerek kimseye görünmeden rahatlıkla soygun yapabileceği sonucuna varmış. Başarıya ulaşma konusunda kötü bir strateji! Ancak Wheeler’ın kendine güvenmesi için yeterli olmuştu.

Çevremizde her ne kadar Wheeler gibi akıl dışı bir işe girişmeler de yetersiz bilgilerine karşın en az onun kadar özgüvene sahip insanlar yok değil. Tıpkı hızlı koşamayan birinin koşu yarışmasında birinci geleceğine inanması ya da bir başkasının, anlattığı fıkralar hiç komik olmadığı halde herkesi güldürdüğünü zannetmesi gibi. Yeteneği ya da bilgisi olmayan bir konuda kendini yetkin zanneden bu tür insanlarla her yerde karşılaşmak mümkün. Tam da şu an hepimizin gözünün önünden bazı insanlar geçiyor değil mi? Biz onların neyi bilmediğinin farkındayız.

Ancak onlar neyi bilmediklerini bilmiyor. Bu nedenle kendileri hakkında gerçek dışı sonuçlara varabiliyor, gereksiz bir özgüvene sahip olabiliyorlar. Bu özgüvenin nereden geldiği yalnızca bizim için değil bilim insanları için de merak konusu olmuş.

Nitekim Wheeler’ın olayı da yıllar önce Cornell Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nden David Dunning ve Justin Kruger’ın aklına şu soruyu getirmiş: Neden bazı insanlar bir konuda az bilgi sahibi oldukları halde kendilerini yetkin görür? Araştırmacılar bunu anlamak üzere bir dizi çalışma gerçekleştirmiş. Cornell Üniversitesi lisans öğrencilerinden oluşan farklı gruplara belirli testler uygulamışlar. Çalışmada öğrencilerin mizah, dilbilgisi ve mantık alanlarında kendilerini ne kadar yetkin gördükleri ölçülmüş. Örneğin ilk testteki öğrenci grubuna belirli sayıda espri verilerek bunları komikliklerine göre derecelendirmeleri istenmiş. Ardından öğrencilerin cevapları profesyonel komedyenlerinkilerle karşılaştırılmış. Ancak sonuçlar kendilerine açıklanmadan önce, öğrencilerden bu testte ne kadar başarılı olacaklarını tahmin etmeleri istenmiş. Şu ana kadar anlattıklarımızı göz önünde bulundurursanız sınavdan düşük sonucu alanların, kendi değerlendirmeleri konusunda en abartılı tahminde bulunanlar olduğunu söylesek şaşırılmazsınız herhalde. Tabii ki diğer testlerde de bunu destekleyecek sonuçlar çıkmış. Teste konu olan alandaki bilgi ve yeteneği yetersiz olan öğrenciler, gerçekte aldıklarından çok daha yüksek bir sonuç alacaklarını öne sürmüş.

Peki, nedir bu insanlara o alanda yetkin olduklarını düşündüren şey? Araştırmacılara göre sorun, belli bir etkenden çok, o kişilerin yetkin olmadıklarını fark etmelerine engel olacak bir eksiklikten kaynaklanıyordu. Bu eksikliğin de üst bilişsel (meta kognitif) beceri olduğunu öne sürmüşlerdi. Biliş kavramı kısaca algılama, anlama, hatırlama gibi zihinsel süreçlere karşılık geliyor. Üst bilişsel beceri ise en genel anlamda, insanın tüm bu zihinsel süreçlerin farkında olması ve onları kontrol edebilme özelliği olarak tanımlanıyor. Yani üst biliş için kısaca neyi ne kadar bildiğimizi bilmemizi sağlıyor diyebiliriz. Sonuçta neyi bilmediğinizin farkındaysanız yetkin olmadığınızın da farkındasınız demektir. Dunning ve Kruger bu araştırmayla üst bilişsel becerilerdeki eksikliğin insanların bu yaklaşımında etkili olduğunu ortaya çıkarmış ve araştırmanın başında öne sürdükleri varsayımları doğrulamış oldular. Başkalarında gözlemlediğiniz için belki size hiç de yabancı gelmeyecek bu varsayımlar şunlardı:

Bir konuda daha az yetkin olan kişiler, daha yetenekli olan yaşlılarıyla karşılaştırıldıklarında kendi yetenek ve başarılarını olduğundan çok daha yüksek tahmin ediyor.

Daha az yetkin olan kişiler, üst bilişsel becerilerindeki eksiklik nedeniyle, kendilerindeki ya da bir başkasındaki yeteneği gördüklerinde bu yeteneği tanıma konusunda yetkin olanlara göre daha başarısız oluyor.

Daha az yetkin olan kişiler, başkalarındaki yetkinliği fark edemedikleri için kendi becerilerini değerlendirirken yetkin olanların seçimleri ve performanslarıyla ilgili tecrübelerden yararlanmıyor. Ancak yetkin hale gelip üst bilişsel becerileri geliştiğinde kendilerini daha gerçekçi değerlendirebiliyorlar.

Araştırmacılar bu kişilerin durumunu tıpta anozognozi olarak bilinen hastalığa benzetmiş. Bu hastalıkta beynin sağ lobunda gerçekleşen bir hasar sonucunda vücudun sol tarafı felç oluyor. Doktorlar hastaların karşısına bir bardak koyup bunu sol elleriyle almalarını istediğinde ise bunu yapamıyor ve neden yapamadıklarını anlamıyorlar. Bardağı sol elleriyle neden alamadıkları sorulduğunda kimileri bunu yapamayacak kadar yorgun olduğunu, kimileri doktorun ne dediğini tam duyamadığını söylüyor. Ancak hiçbirini bunun felçten kaynaklandığını söyleyemiyor.

Yani beyinde gerçekleşen hasar yalnızca felç olmalarına neden olmuyor, felç olduklarını fark etmelerine de engel oluyor. Yukarıda sözünü ettiğimiz durumda da insanların belli bir konudaki yetersizlikleri anozognozide olduğu gibi yalnızca performanslarının düşük olmasına yol açmakla kalmıyor, başarısızlıklarını fark etmelerine de engel oluyor.

Üst bilişsel beceri eksikliğinin ya da yetersizliğinin etkili olduğu bu durum literatürde Dunning Kruger sendromu olarak yerini almış. Bu sendromu her yaş ve meslek grubundan insanda görmek mümkün. Üniversite öğrencisi, ev hanımı, bilim insanı, esnaf ya da sanatçı. Herkes bazı ortamlarda gereksiz bir özgüven sergileyebiliyor. Genelde de bu insanların sergilediği tutumu “cahil cesareti” olarak tanımlıyoruz.

Ancak zannetmeyin ki bu durum yalnızca bazı insanlara özgü ve tek nedeni üst bilişsel becerilerdeki eksiklik. Tecrübeler, anılar, başkalarının yetkinliğini göz ardı etme gibi pek çok neden de insanların kendini olduğundan farklı şekilde değerlendirmesine yol açabiliyor. Yine de pek çoğumuz özellikle de yetkin olmadığımız bir konuda bir işe girişirken yeterli birikimimiz olduğuna dair bir inançtan yola çıkıyor ve bir an için cahil cesareti gösterebiliyoruz. Limon suyunun sizi görünmez yapmayacağından eminsiniz belki. Ama dürüst olun! En son ne zaman yeterli kadar bilginiz olmayan bir konu hakkında üstüne basa basa konuştunuz? Hastanede yanınızdaki kişiye hastalığı hakkında bir doktor edasıyla bilgi verdiğiniz olmadı mı? Peki, sınavdan en düşük notu alıp “ama ben bütün soruları yanıtlamıştım” dediğiniz? Bu soruların yanıtını doğru vereceğinizden emin misiniz? Çünkü biliyorsunuz ki sorun, bilmediğinizi bilmiyor olmanızda yatıyor.

Çizimler: Ersan Yağız

Kaynaklar

- Dunning, D. ve ark., “Why People Fail to Recognize Their Own Incompetence”, *Current Directions in Psychological Science*, Cilt 12, Sayı 3, s. 83-87, 2003.
- Karakelle, S., Saraç, S., “Üst Biliş Hakkında Bir Gözden Geçirme: Üst Biliş Çalışmaları mı Yoksa Üst Bilişsel Yaklaşım mı?”, *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt 13, Sayı 26, s. 45-60, 2010.
- Dunning, D. Kruger, J., “Unskilled and Unaware of It: How Difficulties in Recognizing One’s Own Incompetence Lead to Inflated Self-Assessments”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Cilt 77, Sayı 6, s. 1121-1134, 1999.
- <http://awesci.com/the-astonishingly-funny-story-of-mr-mcarthur-wheeler/>
- <http://www.psmag.com/health-and-behavior/confident-idiots-92793>
- <http://www.sciencekids.co.nz/experiments/invisibleink.html>